

Aleksander Bassin

Miroslav Šutej – u znaku mobilnosti

Pregledni rad – *Review paper*

Predan 22. 3. 2012. – Prihvaćen 15. 4. 2012.

UDK: 76 Šutej, M.

061.43(100): 76“19“

Sažetak

Rad se bavi fenomenom mobilnosti koji je Miroslav Šutej istraživao u crtežima i u grafikama, njegovom pozicijom na Venecijanskom bijenalu 1968., na izložbi Novih tendencija u Zagrebu te na međunarodnom bijenalu grafike u Ljubljani.

Ključne riječi: rođenje mobilnih grafika, Nove tendencije, Međunarodni bijenale grafike u Ljubljani, Slovensko društvo likovnih kritičara

Ideje same po sebi mogu biti umjetnička djela jer su karike u lancu razvoja koje će jednom možda naći svoj oblik. Nije nužno realizirati sve ideje. Ideje ne nastaju uvijek prema nekom logičnom redoslijedu. Mogu se granati u neočekivanim smjerovima, ali ipak, ideju prvo treba misaono oblikovati, kako bi se mogla pojaviti nova. (Sol Lewitt, Rečenice o konceptualnoj umjetnosti, Art-Language, Volume 1, No 1, 1969., Coventry).

Prijeđeni put me mijenja, sva otkrića i rješenja do kojih dolazim gube svoje značenje čim ih oblikujem. Moja potreba za novim formama izražavanja, zasićenost zbog dovršenosti, opasnost koja prijete uslijed šabloniziranog ponavljanja – sve to me tjera dalje. (Miroslav Šutej prigodom izložbe Mladenke iz Markuševca, 1982.).

Na rođenje mobilnih grafika Miroslava Šuteja zacijelo je utjecalo više različitih činjenica, događaja, razvojnih stupnjeva – onih veoma osobnih, oblikovanih u kontekstu silovitog i naglog razvoja modernističke likovne misli. Misli koje su iznjedrile kasne šezdesete godine, točnije 1968. godina, u povijesti zapisana kao nemirno vrijeme ne samo socijalnih pomaka, već i pomaka u načinu razmišljanja, ali i godina 34. međunarodnog bijenala suvremene likovne umjetnosti u Veneciji, koji je započeo međunarodnom izložbom *Linee della ricerca contemporanea: dall' informale alle nuove strutture*, postavljenom prema zamisli talijanskog povjesničara umjetnosti Guida Balla. Koga smo sve tamo mogli susresti i otkriti: u osam sekcija, koje su prethodno uveli klasici modernizma Arp, Calder, Duchamp, Gorky, Malevič, Moholy-Nagy, Vantongerloo, bili su pred-

stavljeni radovi najistaknutijih mladih protagonista: među inima informelisti poput Dubuffeta, Fautriera, Fontane, Hartunga, Keménya, Klinea, Motherwella, ali i Janez Bernik, Zoran Mušič, novi apstraktni umjetnici Albers, Bill, Dewasne, Yves Klein, Mack, Pasmore, Rothko, Soto, Stella, Uecker, Vasarely, ekspresionisti i nadrealisti kao što su Alechinsky, Bacon, Davie, Paolozzi, Saura, ali i Dušan Džamonja i Gabrijel Stupica. Među realistima bili su Cerrolli, Hockney, Johns, Lichtenstein, Oldenburg, Rauschenberg, Rotella, Telemaque, Warhol, među umjetnicima ambijenta, primarnih struktura Caro, Judd, Morris, među umjetnicima s područja happeninga Vostell, dok su među umjetnicama tapiserije izlagale Magdalena Abakanowicz i Jagoda Buić.

Mladi Miroslav Šutej bio je tada treći predstavnik u jugoslavenskom nacionalnom paviljonu:¹ njegovi objekti u boji, pokretni i već tada promjenjivi u svojoj osnovnoj prostornoj zamisli, te prve mobilne serigrafije tada su upozoravale da bi Šuteja već bilo moguće uključiti u navedenu Ballovu izložbu, primjerice u sekciju »nove apstrakcije s naglaskom na prostoru, geometriji, boji, ritmu, kretanju«. Sve te uvjete Šutej je već tada zadovoljio; istovremeno, iza njega je već bio zanimljiv istraživački opus (pretežito na području grafike), koji se zasnivao na geometrijsko-optičkim istraživanjima, onima koja su (1962.) »bombardirala očni živac«.

I ostali nacionalni paviljoni na tadašnjem Venecijanskom bijenalu su se odazvali nemirnom stvaralačkom trenutku te uključili zanimljivu i prodornu mlađu i srednju generaciju. Tako su Italiju predstavljali Adami, Colombo, Morandini, Pascali, Perizzi, Pistoletto, Austriju Goeschl, Belgiju

Miroslav Šutej, *Crtež*, 1962.
 Miroslav Šutej, *Drawing*, 1962

Delvaux, Brazil Lygia Clark, Češku Brunovsky, Slovačku Prelik, Francusku Arman, Kowalski, Schoeffler, Njemačku Janssen, Oelze, Japan Miki, Sugai, Britaniju King, Riley, Meksiko Tamayo, Nizozemsku Visser, Španjolsku Canogar, Feito, Ameriku Diebkorn, Grooms, a Venezuelu Marisol.

Nabrajanjem imena priznatih umjetnika iz čitavog svijeta željeli smo prikazati kontekst u koji s pravom možemo svrstati onodobna Šutejeva ostvarenja, upozoriti ponajprije na njihovu istovremenost, avangardnu prirodu koju mu nitko nije mogao poreći ni u tadašnjem širem jugoslavenskom prostoru (napose ako uspoređujemo Treći trijenale jugoslavenske umjetnosti u Beogradu 1967.), a ni u Hrvatskoj.² Ovome bih još dodao da je glasovita Hit parada, održana 20. listopada 1967. u toj istoj galeriji, na kojoj su zajednički predstavljani mladi hrvatski umjetnici Mladen Galić, Ante Kuduz, Ljerka Šibenik i naravno Šutej, upravo za njega značajan događaj: vjerojatno ga je upravo pogled na šarene balone koje su umjetnici puštali, a koji su se za-

ustavili na stropu, potaknuo na razmišljanje o pokretnom i promjenjivom stanju objekta i, kasnije, grafike.

(Iz mojih dnevnčkih zapisa)

20. lipanj 1968. Unatoč najavi da će dva dana prije službenog otvorenja, venecijanski Giardini biti otvoreni za kritičare, novinare, umjetnike izlagače, kustose, komesare, tiskali smo se pred zatvorenim ulazom. Kordon policije očito je namjeravao ponaosob pregledati pozvane goste; Emilio Vedova, slikar moćnog stasa, bio je na čelu ražešćenog mnoštva, u kojem sam čekao skupa s Ješom Denegriem i još nekolicinom drugih. Policijska kontrola je konačno popustila, a mnoštvo je doslovno provalilo. Denegri se uspio otrgnuti policajcu koji ga je htio odvući. U većini paviljona vlada uznemirenost među umjetnicima koji izlažu, pa u znak protesta zbog policijske intervencije i u ime demokracije prekrivaju svoje eksponate; u jugoslavenskom paviljonu na takvu se akciju odlučuje i Šutej: tražim i donosim mu dnevne novine kojima Miro prekriva svoje objekte, dok ih uzrjana kome-

sarka jugoslavenskog paviljona, dr. Štefka Cobelj, inače zaposlena u beogradskom muzeju suvremene umjetnosti, jednog za drugim otkriva! Situacija je komična, jer preostala dva umjetnika koji izlažu sve stojički promatraju: Šutej zbog uzrujanosti, koja kao da dolazi iz njegovog karakterističnog nestašluka, dok je gospođa Cobelj nervozna, zajapurena i muški odlučna – sve to u prisutnosti brojnih posjetitelja...

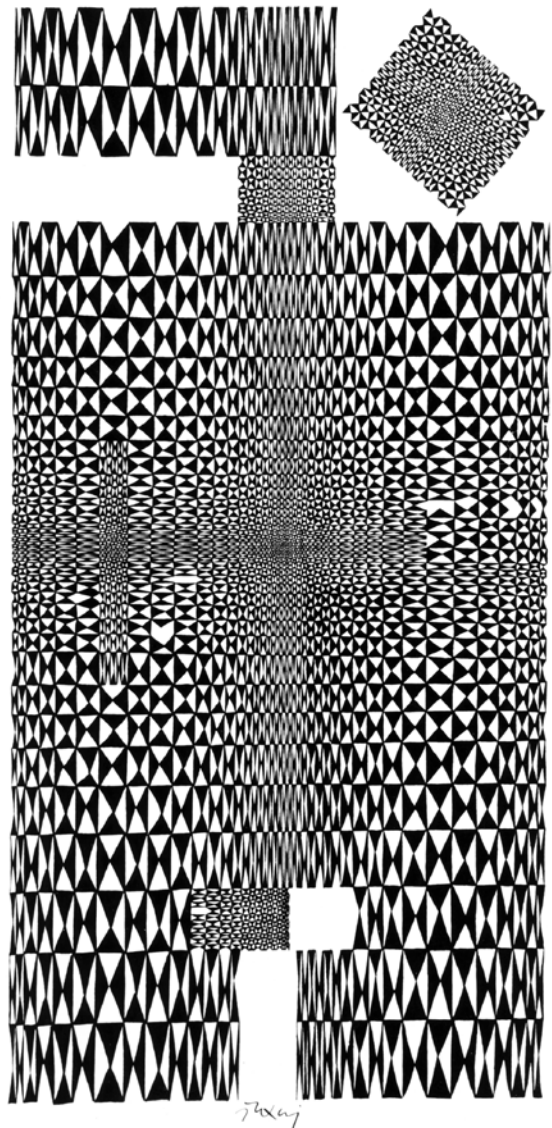
Bilo kako bilo, u ludističkom smislu, objekt je za Šuteja bio ishodište za njegovu mobilnu grafiku³; s druge strane, na svom putu umjetnika nomada, Šutej otkriva izlaz, prijelaz iz svoje primarne crno bijele optičke fantastike upravo u tada naprednoj zagrebačkoj školi serigrafije.⁴ Školi koja je zbog nove tehnike plošnog tiska omogućila izražavanje onoj većini hrvatskih umjetnika kojima su u njihovim likovnim, reproduktivnim opredjeljenjima bile potrebne čiste boje i čista linija, koji su omogućavali konstruktivnu plošnu kompoziciju. Većinu tih hrvatskih likovnih umjetnika su predstavljali članovi (nekadašnje) skupine EXAT, odnosno umjetnici koji su sudjelovali na međunarodnim izložbama Nove tendencije. Varijante i mogućnosti dubokog tiska, koje su tako izvrsno služile informelnoj pojavnosti,⁵ tako su morale dati prednost onom novom smjeru u umjetnosti koji se prije svega i na samom početku etablirao upravo na hrvatskom prostoru.

Mjesto Miroslava Šuteja valja tražiti među umjetnicima koji su sudjelovali na izložbama Nove tendencije, ali istovremeno treba upozoriti i na njegov samosvojni, iznimno prepoznatljiv ishodišni i finalni položaj (i) u mobilnoj grafici. Ovo se odnosi na njegovu cjelokupnu imaginaciju koja se znala osloboditi u čistoći apstraktnog, apredmetnog jezika i odjekivala čak u nijekanju do tada temeljne osobine grafike, odnosno njenog stalnog vidnog polja;⁶ na toj izložbi Šutej je predstavio mobilnu grafiku 8 puta u 8 varijanti s 47 pomičnih krakova, od kojih se svaki može pomicati – dakle, nije više moguće odrediti niti dimenzije grafika, jer svi su elementi pomični i izlaze iz formata podloge. Pred nama je tako i pokušaj serigrafskog multipla, a promatrač može postati njegov sukreator.⁷

(Iz mojih dnevnčkih zapisa II.)

Konac prosinca 1972. Na zidu sobe gdje je danas moje računalo, već dugi niz godina visi jedna od meni najdražih novogodišnjih čestitki: u mobilnoj grafičkoj izvedbi, na tri različita kraka, sjedinjena su po tri pravokutnika, prema istom redosljedu boja (plavi krak s crvenom, okruglom spajalicom, zatim ružičasti krak sa zelenom te žuti s plavom spajalicom), koji završavaju s rastvorenim, svijetloplavim obrisima tri dlana u prirodnoj veličini: dlan Branke (Košković), malog sina Šimuna i autora Mire. Tako osobna, a opet ona karakteristična »dominantna improvizacija i imaginacija prvog pokreta«.⁸

Istovremeno, ova ljubljanska izložba dopunila je opći »zaključak o razdvajanju od tradicionalno shvaćenog grafičkog lista, na način kojeg je Šutej najavio već na ljubljanskom bijenalu 1969. godine. Šutejeve serigrafije tada su predstavljale veliko iznenađenje, a jednako možemo zaključiti i danas. Šutejev princip stilizacije perspektive

Miroslav Šutej, Crtež, 1964.

Miroslav Šutej, Drawing, 1964

nije samo formalne naravi, već prelazi na novi, sadržajni stupanj iluzionizma novog doba, na novu prostornu koncepciju, dakle u projekciju prema vani. Čini se kao da su izložene grafike stiješnjene između stakla, jer je time za kočena njihova mobilnost, koja je u stvari njihova bit«.⁹

(Iz mojih dnevnčkih zapisa III.)

Kolovoz 2010. Pregledavam osobni arhiv – kataloge Međunarodnog grafičkog bijenala u Ljubljani. Miroslav Šutej sudjelovao je na njima od 1963. godine nadalje, kada je primio i počasno priznanje za mladog umjetnika; uslijedila je 1969. godina i otkupna nagrada posebnog (ne međunarodnog) žirija, i to upravo za jednu od prvih mobilnih grafika. Na 11. bijenalu 1975. godine, kada je na naslovnici i na poleđini kataloga te međunarodne izložbe objavljena

reprodukcija mobilne grafike u boji, *Modra grafika 175 (nažalost u crno bijeloj, odnosno negativnoj tiskarskoj izvedbi)*, Šutej je konačno primio prvo značajno stručno priznanje, i to od Slovenskog društva likovnih kritičara (predsjednik A. B.) i likovne revije *Sinteza*, Ljubljana (odgovorni urednik Stane Bernik) *ex aequo* s Nilsom Burwitzem (Južna Afrika) i Adrianom Maraž. Svoj trojici umjetnika javno sam uručio posebnu diplomu na samom otvorenju, kada su proglašene i podijeljene bijenalne nagrade međunarodnog žirija. Drugim riječima, taj se događaj zbio prije službenog priznanja međunarodnog žirija grafičkog bijenala 1983. godine, koji je Šuteju dodijelio nagradu grada Ljubljane, skupa s E. Pallozijem, S. Arkavijem i M. Bonomom.

»...Šutej iznalazi svoj vlastiti, izrazito osobni sustav, unutar kojeg prevladava oslobođena forma, sastavljena od raznobojnih i pomičnih segmenata, malokad istovrsnih. Pomicanjem tih segmenata transformira se u najrazličitije oblike, među kojima jedva zapažamo vrijednosne razlike. Nasuprot tome, vrijednosne razlike u punoj mjeri dolaze do izražaja među samim mobilima, jer svaki od njih je ustvari određen i neponovljiv podsistem unutar jedinstvenog Šutejevog sustava mišljenja. Gdje su, dakle, granice Šutejevog sustava, pokazat će vrijeme. Za sada, umjetnik nas neprekidno iznenađuje, uzbuđuje i obogaćuje.«¹⁰

(sa slovenskog prevela
Milena Bekić-Milinović)

Bilješke

- 1 Uz srpske autore, slikara nadrealista Ivana Tabakovića i kipara Ota Loga.
- 2 Želimir Košćević je u katalogu zagrebačke Galerije Studentskog Centra 1961.–1973., zapisao da je prva izložba koja je predstavljala povijesni događaj za tu galeriju bila upravo Šutejeva izložba 1962. godine.
- 3 ZVONKO MAKOVIĆ, Miroslav Šutej: retrospektiva grafike, (ur.) Miroslav Begović, Slavica Marković, Zagreb, Kabinet grafike JAZU, Hrvatsko društvo likovnih umjetnika, svibanj 1996.
- 4 ISTO.
- 5 Na njoj, ustvari, počiva primarna jezgra takozvane ljubljanske grafičke škole, s protagonistima Rikom Debenjakom, Marjanom Pogačnikom, Janezom Bernikom, Adrianom Maraževom, Kiarom Meškom.
- 6 VERA HORVAT PINTARIĆ, Miroslav Šutej, Mala galerija, Ljubljana, ožujak 1970.
- 7 ISTO.
- 8 M. Šutej u deplijanu za izložbu kolažnih crteža, Galerija Labirint, Ljubljana, lipanj 1985.
- 9 A. B., Likovni zapisi – Šutejeve mobilne grafike, Naši razgledi, 3. 4. 1970, Ljubljana.
- 10 BOŽO BEK u katalogu 16. međunarodnog grafičkog bijenala u Ljubljani 1985., prigodom samostalnog Šutejevog predstavljanja – dobitnik nagrade grada Ljubljane na 15. međunarodnom grafičkom bijenalu u Ljubljani 1983.

Summary

Aleksander Bassin

Miroslav Šutej – in the Sign of the Mobility

The article discusses the phenomenon of mobility as an important element in the art of Miroslav Šutej, which he pursued both in his drawings and in his prints. The author has also analysed Šutej's position at the Venice Biennial of 1968, exhibitions of New Tendencies in Zagreb, and the International Biennial of Graphic Arts in Ljubljana.

Keywords: birth of mobile graphic arts, New Tendencies, International Biennial of Graphic Arts in Ljubljana, Association of Slovenian Art Critics